

Jävlar och latin i flyktingpolitiken

Hovrättspresident. Chefs-JO. Överdirektör på invandrarverket. Efter den karriären står juristen Per-Erik Nilsson i köket och brygger morgonkaffe. I dunklet innanför ytterdörren, bortom vindlande serveringsgångar, väntar en ung sydamerikan – en av de många avvisade flyktingar Per-Erik Nilsson har åtagit sig att hjälpa. Inte för att flyktingpolitik intresserar honom. Inte för att juridiken i avvisningsärenden är fängslande. Utan för att han inte kan säga nej.

– Jag ska bara göra en macka.

Per-Erik Nilsson har en djup och behaglig röst. Det kan man slå fast, och att han har kavaj och mörkblå slips och skjorta randig i ljusblått och vitt. Men sedan blir det befriande svårt att karaktärisera honom, att få honom att passa in i någon av de gängse mallarna för offentliga personer i dagens Sverige. Han bor i en stor villa i Djursholm "men inte med sjöutsikt". Han har en bakgrund inom regeringskansliet och talar om Calle Lidbom och om Olof (en numera mördad statsminister). Hans språk är en halsbrytande blandning av jävlar och latin. En medlem av den socialdemokratiska aristokratin? Men ingen har inifrån systemet gått på knock mot flyktingpolitiken så som han har.

Idag har han sitt kontor en trappa upp i Strindbergshuset på Drottninggatan i Stockholm, i en gammal tjänarvåning som han delar med en grupp yngre jurister av vilka många arbetar med flyktingärenden. Hans är det minsta rummet, pigkammaren med röda sammetsgardiner. När intervjun börjar lägger han av telefonluren på skrivbordet.

Per-Erik Nilsson är 68 år och pensionerades från invandrarverket vid 65. Då hade han i över ett halvår varit avstängd från de befogenheter han haft som överdirektör, den högsta chefens närmaste ställföreträdande.

Han hade värvat om en människas liv. Det gällde den irakiske journalisten Hisham Ali Jawad som avvisades från Sverige till Jordanien 1994. FN:s flyktingkommissariat, UNHCR, i Amman varnade för att Jawad riskerade livet eftersom irakiska agenter opererade i Jordanien. UNHCR bad den svenska regeringen att ta tillbaka Jawad. Regeringen vidarebefordrade ärendet till Per-Erik Nilsson. Han bestämde sig för att det var säkrast att ge Jawad ett visum för 90 dagars besök i Sverige så att saken skulle kunna utredas närmare.

– Jag skickade ett fax till ambassaden i Amman, han fick sitt visum och kom hit. Det var en fredag. På måndagen blev det ett jävla liv på invandrarverket. Rollén (den dåvarande generaldirektören) meddelade att hon berövade mig min rätt att fatta beslut. Vi kände varandra väl sedan länge, hon var ju Olofs pressekreterare i statsrådsberedningen på 70-talet. Vi hade en god relation, för att uttrycka det modernt.

Det var kulmen på en konflikt som växt sig starkare under hela Per-Erik Nilssons tid på invandrarverket. Han kom dit 1988, efter att som chefs-JO ha varit fokus för den första egentliga kortaffären i Sverige. Han hade använt sitt tjänstekort på semestern, tvingats avgå som JO – men friats av riksåklagaren och då blivit erbjuden den nyinrättade tjänsten som överdirektör på kolossen i Norrköping.

– Jag hade inte sysslat alls med utlänningsrätt tidigare, men jag hade bred juridisk erfarenhet och jag kunde snabbt konstatera att inom verksamheten på invandrarverket och i regeringen fanns det åtskilligt övrigt att önska när det gällde rättssäkerhet.

Han menar att invandrarverket och regeringen, som då var den instans som man vände sig till för att överklaga beslut, hade utvecklat egna rutiner som stod utanför allmänna rättsliga principer. Idag, när besluten överklagas till utlänningsnämnden, är läget knappast bättre men något mindre dåligt.

Hur är det möjligt att en myndighet får skapa sina egna regler? Orsakerna är många. Invandrarverket är både utredande och beslutande instans, vilket gör det stängt för kontroll. Utlänningslagen är mycket vagt formulerad och lämnar stort utrymme för tolkning.

– Exempelen i propositionerna uppfattas som normer. Om det exempelvis står att suicid – självmord – eller suicidrisk är ett särskilt skäl för uppehållstillstånd, så duger inga andra skäl för invandrarverket.

Handläggarna är ofta unga samhällsvetare eller socionomer, mer sällan jurister. De får snabbt lära sig reglerna, till exempel att bangladeshare är notoriska lögnare och aldrig kan vara berättigade till uppehållstillstånd.

– Man kan skriva två, tre, till och med tio beslut och se beslutsfattaren stryka allt och skriva dit sitt eget beslut – sedan anpassar man sig. Det går att göra karriär inom verket, men beföringsvägarna är långa. De som sitter och tar besluten har tio–femton år kvar till pension.

Detta har lett till att invandrarverkets, liksom utlänningsnämndens, beslut om avvísning blir extremt magert motiverade, ibland med bara en och en halv innehållslös rad.

– Jag hade svårt att förlika mig med den presumtion som jag tyckte mig märka, nämligen att man inte skulle ge tillstånd.

Nolltolerans, med andra ord.

När Jawad-skandalen briserade lämnade han omedelbart Norrköping och förflyttades till Stockholm där han avslutade en del arbetsuppgifter innan han pensionerades. Birgit Rollén och utlänningsnämndens ordförande Johan Fischerström anmälde honom till JK för hanteringen av Jawad-fallet men han friades med en anmärkning för att han inte skrivit ett formellt beslut med motivet till att han utfärdade visumet. Och Jawad? Han fick uppehållstillstånd efter några år.

Idag är Per-Erik Nilsson ordförande i Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar som finansieras av Amnesty, Svenska kyrkan, Rädda barnen och Caritas. Han tillbringar större delen av sina dagar vid här, vid ett antikt skrivbord där samma minutiösa ordning råder som hos den store skriftställaren några trappor upp.

– Jag tycker att jag har gjort mitt *quantum satis* när det gäller asylfrågor. Egentligen finns det inte någon intressant juridik i utlänningsärenden, det handlar ju mest om att administrera sakutlåtanden från läkare. Men jag jobbar med det för att det är mycket folk som kommer hit och jag har en oförmåga att säga nej.

Den stora skillnaden jämfört med när han satt inne i systemet är att Per-Erik Nilsson nu fritt kan berätta vad han tycker. Men någon revanschglädje är det svårt att ana hos honom. Myndigheternas brist på respekt för rättssäkerheten gör att han oftare sörjer än gläds.

– De har ofta en aningslös inställning till situationen i olika länder. Uppgifterna från svenska ambassader skiljer sig till exempel mycket från de bedömningar som bland annat U.S. State Department (USA:s utrikesdepartement) eller Amnesty gör, till exempel när det gäller riskerna för konvertiter att återvända till Iran. Svenska ambassaden menar att det inte är några problem.

Per-Erik Nilsson är också mycket kritisk till invandrarverkets översättningsbyrå Ekvator, som spelar en viktig roll när det gäller att översätta alla dokument som de asylsökande anför och även när det gäller de språktester som görs för att avslöja om asylsökande ljuger om varifrån de kommer. Han ger ett exempel på ett domstolsbeslut på spanska som översattes.

– Av översättningen fick man intrycket att personen skulle försättas på fri fot. Dessutom fick man en känsla av att man läste en arbetsordning för ett dagis eller något sådant. Vi skickade det till en auktoriserad translator och fick tillbaka ett juridiskt dokument där det framgick att domstolen beordrat att han skulle återföras till ett fängelse.

Detta handlar om bevisvärdering – enligt Per-Erik Nilsson ett av de områden där det är sämst ställt. Det är ofta moment 22 som råder: Om man har pass har man fått tillstånd att resa ut legalt. Man är inte förföljd och kan alltså återvända. Om man inte har pass har man gjort sig av med det för att man har något att dölja. Man är inte förföljd och kan alltså återvända.

– Vad jag tycker är viktigt är att man gör en ordentlig och vetenskaplig analys av bevissituationen. Det finns nästan inga likheter mellan hur det är och hur det borde vara.

Per-Erik Nilsson arbetar framför allt med nya ansökningar. Sådana lämnas in när en flykting fått avslag av invandrarverket och utlänningsnämnden men anser att nya skäl tillkommit. Vad man kan hoppas på är uppehållstillstånd av humanitära skäl – det är i stort sett omöjligt att få asyl på en ny ansökan. Då krävs i att det ska ha blivit revolution i landet i fråga, så att den person som gick säker under den gamla regimen inte kan återvända till den nya. Men Per-Erik Nilsson menar att även om det inte tillkommit några nya yttre omständigheter så kan man hävda personliga aspekter.

– Det faktum att en person mår så jävla dåligt visar, försöker jag hävda, att hans fruktan är välgrundad.

Det finns de som menar att systemet föder främlingsfientlighet genom att människor får rätt att stanna i Sverige inte för att de annars skulle riskera livet utan för att det är lite allmänt synd om dem. Och dessutom skapar systemet ett trauma för den som satsat sitt liv i en politisk kamp och sedan blir misstrodd och förnedrad.

Vad får nolltoleransen av flyktingar för effekter i övrigt? I värsta fall – död. Den holländske författaren Chris de Stoop berättar i sin bok "Utan papper" (Ordfrent 1997) hur asylsökande dumpats av eskorterande polis i sina hemländer – för att

snart hittas mördade. de Stoop exemplifierar med en libanes som avvisades från Sverige och mördades i Beirut.

Per-Erik Nilsson arbetar just nu med ett annat fall – en colombian som varit aktiv i både fack och gerilla. Han och hans familj fick avslag på sin asylansökan och gick under jorden för att undvika avvisning. Men polisen spårade upp mannen och skickade honom till Bogota.

– Enligt uppgift hittades han skjuten och svårt bränd. Det gick att identifiera honom med hjälp av finger- eller tandavtryck. Men det tror inte utlänningsnämnden på. De tror att han sitter och trycker i väntan på att familjen ska få uppehållstillstånd så att han kan begära att få komma hit på anknytning. Vi har visat papper på att familjen har köpt gravplats åt honom och nu utreder utlänningsnämnden visst om den platsen har utnyttjats.

En utredning har föreslagit en ny instansordning där den asylsökande med stöd av advokat ska möta invandrarverket inför en domstol som ska avgöra frågan. Det tycker Per-Erik Nilsson är bra. Men att döma av de direktiv han sett och de rykten han hört kommer utredningen att föreslå att länsrätten och kammarrätten blir överklagandeinstanser och att utlänningsnämnderna går in under länsrätterna. Och det gillar han inte.

– Jag tycker att det borde skötas av de allmänna domstolarna, tingsrätt och hovrätt. Förvaltningsrätten har sina egna regler och är inte särskilt muntlig. I Tyskland till exempel har man lagt ut det på allmänna domstolar.

Den före detta justitieombudsmannen, som nu den vassaste nageln i ögat på flyktingpolitikerna, har sagt sitt. Han lägger tillbaka luren på telefonen och genast ljuder första signalen.

– Nilsson!